

Mórocz Bora: A Krisztusban való élet: a Rómaiakhoz írott levél 6,1-11.22-23 igeverseinek exegézise

 kre-dit.hu/tanulmanyok/morocz-bora-a-krisztusban-valo-élet-a-romaiakhoz-írott-level-61-11-22-23-igeverseinek-exegezise

2018. december 27.

Bevezetés

Kutatási témából kiindulva – amely az Isten Igéje által kijelentett, az örökélet reménységének tükrében vizsgált *emberi élet* – Pál¹ Római leveléből kikerestem azokat az igerészeket, amelyekben a ζωή (élet) szó szerepelt.² Az érintett igerészek és kontextusaik tüzetesebb átolvasása után a 6,1-11.22-23 igeversek exegézise mellett döntöttem annak érdekében, hogy mélyebb megértést nyerjek a Krisztusban való új élet fogalmáról. Dolgozatommal olyan kérdésekre kerestem a választ, hogy: mit jelent Krisztusban meghalni és őbenne élni? Mi a jele annak, hogy új életben járunk? A bűn és a halál teljes mértékben elvesztette uralmát a hívő ember felett?

Először a Római levélről írok általánosan, majd a levél 6. fejezetét mutatom be, végül pedig a választott igeszakaszok exegézisét végzem el. Az exegézis során a NA28 görög szöveg mellett elsősorban az 1990-es ÚF-t, másodsorban Pecsuk Ottó magyar fordítását használtam, illetve szükség esetén megadtam egy harmadik saját fordítást is.³

A Római levél

A Római levél Pálnak az evangéliumról írt részletes kifejtése, „ajánlólevele,”⁴ – amely „jobban megmagyarázza önmagát, mint ahogyan azt bármiféle szavakkal is el lehetne mondani,”⁵ – ajtóként⁶ áll előttünk, hiszen aki ezt megérti, annak a teljes Írás üzenetének lényege vált világossá. „Ha felismerjük életünk alapvető természetét, [...] ráébredünk a lehetőségeink és felelősségeink valódi karakterére.”⁷ Knox szerint a Római levél megpróbálja leírni az emberi élet Teremtőtől való függőségét.⁸ A levél szerzője az ember vallásos tapasztalata során jelenlévő két alapvető magatartását állítja szembe, méghozzá a hit általi üdvösséget ütközteti a cselekedetek általi megigazulással.⁹ Azt a keresztyén alapigazságot fogalmazza meg, hogy nem emberi érdemből, hanem Isten könyörületesége által van üdvösségünk, vagyis hit által van örök életünk.¹⁰

Pál a Római levél írásakor úgy érezte, hogy keletről nyugatra hívja az Úr, Rómán keresztül Hispániába szeretett volna eljutni (15,24.28). Így e levél megírásával előkészítette első római látogatását, és tisztázta olvasói számára az evangéliumra vonatkozó gondolatait. A levél az apostol utolsó jeruzsálemi útja előtt, 54 és 58 között íródhatott, nagy valószínűséggel Korinthusban.¹¹ A szerző római polgár, megtért zsidó volt, aki fanatikus farizeusként kezdte (Fil 3,5); a görög nyelvet és a filozófiai iskolák és sztoikus gondolatok vitairatainak stílusát hatékonyan használta. Mint evangélista és misszionárius szenvedéllyel hirdette Krisztust a pogányok között, és az egész keresztyén mozgalmat egységbe kívánta tömöríteni.¹²

A római gyülekezet vagy gyülekezetek¹³ eredete bizonytalan. Schreiner feltételezi, hogy a Jeruzsálemben látogató római lakosok vitték a Birodalom fővárosába az evangéliumot

(ApCsel 2,10). Ez esetben az alapítók keresztyén zsidók lehettek, de emellett fennáll annak a valószínűsége is, hogy az első római keresztyének rabszolgák, kereskedők vagy kézművesek voltak. A közösség(ek)ben egyaránt voltak zsidó keresztyének és pogány keresztyének (vö. Róm 11,13; 15,15-16), akik között nézeteltérések miatt feszültség állt fenn.¹⁴ Stott szerint¹⁵ Pál kettős kötődése végett a Római levél által a megbékélést kívánta szorgalmazni, hogy enyhítse a zsidóknak és pogányoknak a szövetséggel és törvénnyel kapcsolatos konfliktusait (Róm 14,1-15,13). A levél első fejezetében olvashatjuk (Róm 1,11.15), hogy Pál szeretné Rómát meglátogatni és ott hirdetni az evangéliumot.¹⁶

Habár az irodalmi formák közül a levél a legszemélyesebb, önmagában nehéz megérteni, mivel általa egy párbeszédnek pusztán az egyik felét ismerhetjük meg. Pál levelének értelmezésekor szükséges annak rekonstruálása, hogy milyen körülmények között keletkezett, és milyen aktuális helyzettel kíván foglalkozni. Például figyelembe kell venni, hogy az apostol a leveleket általában lediktálta, így a mondatok megfogalmazásakor inkább segítőkész szándékkal beszélt, minthogy egy-egy szónál leragadt volna.¹⁷ A bevezető (1,1-15) és a záró sorok (15,14-16,23) lényegében az ókori világ ismert levélírási mintáinak egy variációját alkotják, így a Római levél első ránézésre olyan, mint egy személyes levél, azonban a levél közepe (1,16-15,13) inkább egy értekezéshez, irodalmi párbeszédhez vagy esszéhez hasonlít. A bevezető és záró szakaszok párhuzamosak egymással, és Pál jövőbeli terveiről szólnak. Az utóbbi markánsan teljesebb és kifejezőbb, amelynek az lehet az oka, hogy Pál szükségesnek látta, hogy mielőtt konkrét kéréssel fordul a római keresztyénekhez, bemutatja az általa hirdetett evangéliumot.¹⁸

A 6. fejezet

Dunn a 6-8. fejezetek leggyakrabban előforduló kifejezéseivel statisztikai elemzést folytatott,¹⁹ amely alapján tudhatjuk, hogy az említett rész uralkodó szavai a bűn, a halál,²⁰ a törvény és a test.²¹ A 6,1-8,13 igeversék nagymértékben szólnak e fogalmak folytatólagos hatásáról és arról, hogy hogyan álljon ezekhez hozzá a hívő ember. Pál ehhez gyakran egymással ellentétes szavakat ütköztet; olyanokat, mint bűn-kegyelem (5,20-6,1), halál-élet ([6,2] 6,4 [6,10-11] 6,23), illetve kegyelem-törvény (6,14-15).²² Azonban, ha elemzésünk során nem csupán a statisztikát alkalmazzuk, a 6. fejezet további vizsgálata által arra a kérdésre kapunk választ, hogy *miért nem a bűn uralkodik a hívő emberben*. Jézus Krisztus által és Őbenne a keresztyén ember igazságosságot kapott Isten előtt és békességet Istennel. Ha Krisztussal élünk, az azt jelenti, hogy meghaltunk a bűnnek.²³ A kegyelemről szóló tanítás olyan hamis kérdéseket szülhet, mint amivel a 6. fejezet kezdődik, a törvényellenesség és a törvényeskedés két végletében a kegyelem fogalma félreértelmezhető, azonban "ha valaki valóban megértette Isten kegyelmének jelentését, az nem játszhat ilyen gondolattal."²⁴

Nincs egységes álláspont azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehetne a fejezetet mondanivalója szerint tagolni. Stott könyve például a 6. fejezetet két párhuzamos²⁵ részre osztja: az első 14 vers Isten kegyelméről szól, amely által egyek vagyunk Krisztussal, a 15-23 versek pedig arról beszélnek, hogy Isten az igazság szolgáivá tesz minket.²⁶ Az 5,12-21-ben a szerző még harmadik személyben beszél, de amikor a 6,1-11-hez ér első és második személyre vált. Magam – Dunnal egyetértve – úgy vélem, hogy az 1-11 versek egy

összefüggő egységet alkotnak:²⁷ a 11. vers tematikus választ ad a 2. versre. A 2-11 versek – tartalmukat tekintve – célja annak a hamis következtetés visszautasításának igazolása, amely az 5,20b-ben említésre került.

Hogyan jön szóba a 3-4. versekben a *keresztség* fogalma? A keresztség egy szimbolikus és egyben nagyon valós, a valóságra kiható történés. A keresztségben meghaltunk a bűnnek és új életre támadtunk fel Krisztussal. Emellett a keresztség előrevetíti a tényleges eszkatológiai feltámadásunkat is. Habár még halandó testben élünk, és a bűn az ajtónkon kopogtat, Isten „újra teremtette [bennünk] a legbensőbb létezőt, a vele való kapcsolatot.”²⁸ Ugyanis a bűn eredete nem a testből,²⁹ hanem a személy középpontjában az Istennel való kapcsolat hiányából ered. Az pedig, hogy Istenhez tartozunk, meg kell mutatkozzon a mindennapjainkban. Aki pedig bűnben van, az valójában a bűn rabszolgája (Jn 8,34); a szabadság fogalma ugyanis szemfényvesztő, hiszen a bűnben nincs szabadság.³⁰

A 6:1-11.22-23 exegézise

1 Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμένωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ;

Mit mondjunk tehát? Maradjunk a bűnben, hogy megnövekedjék a kegyelem?³¹

Mit mondjunk tehát? „Maradjunk a bűnben, hogy a kegyelem bőségesebb legyen?”³²

Mit mondjunk tehát? Kitartsunk a bűn mellett, hogy növekedjék a kegyelem?

Az ÚF és Pecsuk Ottó fordítása abban tér el egymástól, hogy az utóbbiban az idézőjelek egyértelművé teszik, hogy Pál egy olyan gondolatot idéz, amely nem feltétlenül tőle származik. Egy harmadik fordítás megadását pedig azért láttam indokoltnak, mert az ἐπιμένωμεν (maradjunk, kitartsunk, folytassuk) egy erős belső elhatározás felhangjával bír és úgy véltem, hogy a magyar „kitartani” szó jobban érzékelteti az eredeti gondolatot.³³

A 6. fejezet előtt közvetlenül az 5,20-21 versekben³⁴ található Pál kegyelemtanának egy részlete, amelyet sokan félreértettek. Következésképpen antinomizmussal³⁵ vádolhatták őt a pogány keresztyének,³⁶ a keresztyén és a nem keresztyén zsidók³⁷ egyaránt. Knox feltételezi, hogy az apostol gyakran találkozott ezekhez hasonló rágalomokkal az evangélium hirdetése során.³⁸

Pál tehát most kerít sort a 3,8-ban is már felmerült kérdés³⁹ megválaszolására.⁴⁰ A kegyelemről szóló tanítás felszínes hallgatása után levont hamis következtetés úgy szólt, hogy mivel a kegyelmi állapotot megelőzi a bűnös állapot, a bűn a kegyelem kibontakozásának eszköze. Ez a logika azonban az emberi tapasztalat határai közé korlátozza Isten akaratát.⁴¹ A szerző egy képzeletbeli opponensnek válaszol.⁴² A kérdés retorikai és egyben valódi vádakra utal.⁴³ Pál először tiltakozik, mielőtt saját értelmezését közölné.⁴⁴

2 μὴ γένοιτο. οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;

Szó sincs róla! Akik meghaltunk a bűnnek, hogyan élhetnénk még benne?⁴⁵

Csakúgy, mint a 3,3-4-ben, a szerző az imént feltett kérdésre egy erős és biztos tagadással válaszol: μὴ γένοιτο (nem és nem). Ezek után az ἀπεθάνομεν (meghaltunk) igét aoristosban metaforikus jelentéssel használja (tehát visszafordíthatatlanul meghaltunk),⁴⁶ és ezzel az előző hamis következtetésre válaszol, amelyben a vonatkozó mellékmondat előre kerül, hogy hangsúlyt kapjon.⁴⁷ Az ἀπεθάνομεν (meghaltunk) múlt időben és a ζήσομεν (élni fogunk) jövő időben van, ugyanakkor mindkettő igemódja indicativus és nem imperativus.

De mit jelent az „ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ” (meghaltunk a bűnnek)?⁴⁸ Világos, hogy alapvetően fontos kifejezésről van szó, azonban nincs egyetértés az exegéták között, hogy mit érthet a szerző ezek alatt a szavak alatt. Egy analógiaértelmezésekor nagyon meg kell fontolnia az exegétának, hogy mely részletekre használja a hasonlóságot,⁴⁹ ugyanis a rossz exegézis téves elméletekhez vezethet.⁵⁰ Cranfield négy lehetséges értelmezést tár elénk:⁵¹ (1) *Jogi* értelemben meghaltunk a bűnnek Isten szemében, mivel Krisztus meghalt a kereszten miértünk.⁵² (2) *A keresztségben* meghaltunk a bűnnek és feltámadtunk. (3) *Erkölcsei* értelemben elhívattunk és szabadságot kaptunk arra, hogy naponta, óránként meghaljunk a bűnnek azáltal, hogy a bűnös természetünket megöldököljük, és folyamatosan új életünk legyen az Istennek való engedelmisségben. (4) *Eszkatológiai* értelemben véglegesen és megfordíthatatlanul meghalunk, és Krisztus visszajövelekor feltámadunk az új életre.

Magam Cranfielddel és Stott-tal értek egyet, akik e négy szempont közül az első, jogi értelmezést látják a legvalószínűbbnek; „a Szentírás a halált sokkal inkább jogi, semmint testi szemszögből mutatja be,”⁵³ vagyis itt a *halál* a bűn megérdemelt büntetése. Bár az aoristos használata mind az első, mind a második értelmezésnek helyet ad. Így Schreiner például a második értelmezés mellett teszi le a voksot, mivel szerinte az utána következő két versből kiindulva inkább ez állja meg a helyét.⁵⁴ A harmadik⁵⁵ és a negyedik lehetőség viszont egyértelműen elvethető.

Knox szerint a Krisztusban élő ember nem azért él etikus életet, mert kötelező, hanem mert ez az egyetlen lehetséges útja:⁵⁶ Akik meghaltunk a bűnnek többé nem tudunk benne élni. A hívó ember azzal a Krisztussal azonosul, aki meghalt, és akinek a halála megtörte a bűn hatalmát.⁵⁷ Ugyanis a bűn egy hatalom, amely Ádámon keresztül belépett a világba és minden emberen uralmát gyakorolja (Róm 5,12-19). Tehát akik nincsenek Krisztusban, azok a bűn, viszont azok, akik megszabadultak a bűn hatalma alól, immár az igazság szolgálói (Róm 6,16.18.20.22). A hívők pedig nem hagyhatják, hogy a bűn uralkodjon rajtuk (Róm 6,12). Ha valaki a bűn uralma alatt van, a bűn cselekedeteit fogja teremni.⁵⁸ „Mert aki vétkezik, az kétségtelenül a vétkeknek él; mi azonban Krisztus kegyelme által meghaltunk a bűn számára; tehát hazug az az állítás, hogy a kegyelem életerőt adna a bűnnek, amelyet elnyel. [...] Mert az orvosság nem táplálja annak a betegségnek, amelyet kiöl.”⁵⁹

3 ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν;

Vagy nem tudjátok, hogy mi, akik a Krisztus Jézusba kereszteltettünk, az ő halálába kereszteltettünk?⁶⁰

Cranfield és Schreiner mindketten úgy vélik, hogy a bevezető kérdés, az ἢ ἀγνοεῖτε (vagy nem tudjátok) feltételezi, hogy a római keresztyének ismerik az ezután következő keresztségről szóló tartalmat.⁶¹ Dunn viszont azt valószínűsíti, hogy a bevezető szavak nem egy már ismert tényre utalnak, hanem Pál csupán udvariasan közöl új információt címzettjeinek. Szerinte habár a levél szerzője feltételezi, hogy a Krisztusban való keresztség ismert az olvasói számára, kevésbé ismert kiegészítés, hogy az ő halálába kereszteltetett a hívő ember.⁶²

Vegyük figyelembe, hogy kik a címzettek! Az olvasók a római keresztyének, keresztségben részesült emberek, pontosabban hívő emberek. Tehát amikor Pál a megkeresztelt személyekre utal, valójában a hívőkről beszél.⁶³ A ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν (akik a Krisztus Jézusba kereszteltettünk) gondolati párhuzama a Gal 3,27⁶⁴ és az 1Kor 12,13a.⁶⁵ Vagyis a hívő ember felöltötte magára Krisztust, és testének tagjává lett. A megkereszteltetés célja valójában az, hogy egyek legyünk övele.⁶⁶ A Krisztussal való egységbe kereszteltetés pedig a lehető legközelebbi kapcsolatra utal.⁶⁷ Fontos itt megemlítenem, hogy az ἐβαπτίσθημεν (bemerítettünk, megkereszteltettünk)⁶⁸ aoristosban és szenvedő alakban van, amely tisztán arra utal, hogy olyan cselekedetről van szó, amelyet nem az ember, hanem Isten végez.⁶⁹

Az εἰς Χριστὸν (Krisztusba)⁷⁰ és az ἐν Χριστῷ (Krisztusban) kifejezések gyakori használatát fedezzük fel Pálnál,⁷¹ amelyek a Krisztussal való kapcsolatot fejezik ki. A 4-8. versekben a „Krisztussal” való együttlét központi helyen áll, amelyet a σὺν (-val, -vel) prepozícióval alkotott összetett szavak fejeznek ki: (4) συνετάφημεν, vele eltemettettünk; (5) σύμφυτοι, vele egygyé lettünk; (6) συνεσταυρώθη, vele megfeszítettünk; (8) ἀπεθάνομεν σὺν, vele együtt meghaltunk.⁷²

Mit jelentett az olvasók számára, hogy „Krisztusba kereszteltettek”? Ebben az igerészben nem a keresztségen, mint sákramentumon van a hangsúly, hanem a Krisztus halálán és feltámadásán,⁷³ ugyanis Pál az előbbire csupán, mint az utóbbi szimbólumára utal. ⁷⁴ Az apostol a dinamikus szóhasználata miatt a látható jelet (vízkeresztséget) ⁷⁵ a jelölt valóság helyett használja.⁷⁶ A keresztség egy meg nem ismételtető jel, igaz és szent sákramentum, amely megváltásunkra emlékeztet és Isten örök életről szóló kijelentésére irányítja figyelmünket. A megkeresztelt ember többé már nem ugyanaz; a régi meghalt és új született.⁷⁷ Pál érvelésének egyik lényeges pontja, hogy a kegyelem nem vezetheti a hívőket bűnre, mivel a bűn hatalma megtöretett.⁷⁸

Krisztus halála és feltámadása gyökeresen más a misztérium vallások meghaló és feltámadó isteneihez képest. Amíg az előbbit történelmileg kell értelmezni, addig az utóbbi az évenként megismétlődő természeti rítusokra utal.⁷⁹ A Krisztusba és az ő halálába való keresztség, az εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν (az ő halálába kereszteltettünk) egy megkülönböztető tulajdonsága a keresztyén hagyománynak. A keresztséget és a halált maga Jézus kapcsolja össze,⁸⁰ és Pecsuk Ottó szerint Pál tőle vette át ezt az asszociációt.⁸¹

4 συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.

A keresztség által ugyanis eltemettünk vele a halálba, hogy amiképpen Krisztus feltámadt a halálból az Atya dicsősége által, úgy mi is új életben járjunk.⁸²

Ugyanis eltemettünk vele együtt a halálba való kereszteltetéssel, hogy amiképpen Krisztus feltámadt a halálból az Atya dicsősége által, úgy mi is megújult életben járjunk.⁸³

Meglátásom szerint Pecsuk Ottónak a διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον magyar fordítása pontosabb az ÚF-nál, illetve mivel az ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν szó szerint az *élet megújulásában járjunk* lenne, így itt is az eredeti szöveghez közelebbinek vélem Pecsuk Ottónak a *megújult életben járjunk* kifejezését.

Pál a 3. vers utolsó mellékmondatának jelentését tisztázza: συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον (ugyanis eltemettünk vele együtt a halálba való kereszteltetéssel). A συνετάφημεν (eltemettünk) a halál beálltának megpecsételése.⁸⁴ A keresztség ugyanis egy meghatározó esemény, amely által Isten egyértelműen követeli az ember régi életét.⁸⁵ A halál pedig kizárólag a feltámadás felől nézve kegyelem, és ily módon az élet temetéssel kezdődik.

Az apostol megvédi magát azzal a váddal szemben, miszerint antinomista lenne,⁸⁶ és válaszol: „Isten kegyelme nemcsak megbocsátja bűneinket, hanem meg is szabadít bennünket a vétkezéstől. A kegyelem nemcsak megigazít, hanem meg is szentel.”⁸⁷ A feltámadás nem csak a történelmi múlt, vagy az eszkatológiai jövőre hat, hanem a jelenre, a személyes tapasztalatra és az egyén erkölcsi döntéseire.⁸⁸ Krisztus feltámadásának következménye az új életben való járás.⁸⁹ A ἵνα (hogy)⁹⁰ kezdetű célhatározói mellékmondat – amely a keresztségben a Krisztussal való eltemetés célját mutatja be – szinte lehetne imperativusban: a hívő ember megújult életben járjon! Az *életben járás* kifejezés a héber gondolkodás része⁹¹ és a morális életre vonatkozik.⁹² Pál a leveleiben a περιπατέω (járni) igét gyakran az emberi magatartás jelölésére vagy jellemzésére használja.⁹³ A περιπατήσωμεν (járjunk) aoristosban van, ami arra utalhat, hogy a megtérés egy végleges váltás az új életre.⁹⁴ Az ἐν καινότητι ζωῆς (megújult életben) pedig az eszkatológia fényében értelmezendő,⁹⁵ mivel az ÚSZ a καινότης (megújulás) szót az eszkatológiai reménységhez kapcsolódóan használja.⁹⁶ A hívők életének megújulása Krisztus feltámadásán, a Krisztusban megvalósított Isten munkáján alapul.⁹⁷ Annak az Istennek, aki a levél olvasóinak és a levél szerzőjének is Atyja⁹⁸ (τοῦ πατρὸς), és akinek dicsősége (δόξα) megnyilatkozik azáltal, hogy Krisztust a halálból feltámasztotta.⁹⁹

5 εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα·

Ha ugyanis eggyé lettünk vele halálának hasonlóságában, még inkább eggyé leszünk vele a feltámadásának hasonlóságában is.¹⁰⁰

Mert ha eggyé lettünk halálának hasonlóságával, még inkább eggyé leszünk feltámadásának hasonlóságával,¹⁰¹

Az εἰ γὰρ (ha mert) kezdés arra utal, hogy az 5. vers az azt megelőző versek (2-4.) magyarázata.¹⁰² Kálvin szerint a σύμφυτοι γεγόναμεν (eggyé lettünk) a kertészeten használt beoltatás jelentésével bír,¹⁰³ azonban Cranfield, Moody, Schreiner és Dunn a

σύμφυτοι melléknevet összenőtteknek, egyesülteknek értelmezi.¹⁰⁴ A σύμφυτος (egyesült) csupán itt szerepel az ÚSZ-ben, illetve a συμφύω (együtt nő) ige a Lk 8,7-ben. A 8. vers segíthet ennek a kifejezésnek a megértésében, illetve a 11,17-24 is, habár az utóbbi helyen nem ugyanaz a szó szerepel.¹⁰⁵ A γεγόναμεν perfectumban van, amely a halál befejezettségére és Krisztus máig is kihatással lévő feltámadására utal.¹⁰⁶

A hívő ember abban fonódott össze Krisztussal, hogy a bűn uralma széttörtetett, és egy új korszak vette kezdetét.¹⁰⁷ De mi a hasonlóság mértéke? Stott Cranfieldet követve a hasonlóságot a keresztség által magyarázza. Ha a keresztségben alkalmazkodunk Krisztus halálához, akkor erkölcsi életünkben is biztosan alkalmazkodunk feltámadásához.¹⁰⁸ Schreiner szerint azonban a ὁμοίωμα (hasonlóság) nem a keresztség által áll fenn. A Krisztussal való meghalás a hívő ember számára valóság, habár nem azonos Krisztusével, de hasonló.¹⁰⁹ Moody ugyanúgy a ὁμοίωμα szót nem egy absztrakt hasonlóságként, hanem konkrét valóságként értelmezi.¹¹⁰ Mivel Krisztus halála nem nélkülözte a feltámadást, ugyanúgy a miénk sem lesz feltámadás nélküli.¹¹¹ A hívőknek új életben kell járjanak, mert nem csak Krisztus halálában és eltemetésében vesznek részt, hanem az ő feltámadásában is.¹¹²

Mi lehet annak a jelentése, hogy az ἐσόμεθα (leszünk) jövőidőben és kijelentő módban van? Az erkölcsi életre vonatkozik, vagy az eszkatológiai beteljesedésre utal? Moody és Schreiner szerint az ἐσόμεθα azért van jövőidőben, mert habár a keresztyén ember meghalt Krisztussal,¹¹³ azonban testi feltámadása a jövőben lesz.¹¹⁴ Cranfield a morális értelmezés mellett áll ki.¹¹⁵ De hogyan lehet hatással a mára az, ami még nem következett be ténylegesen? Úgy, hogy „Krisztus halála és feltámadása, mint eszkatológiai esemény felülemelkedik az idő dimenzióján.”¹¹⁶ A hívő ember Krisztussal megfeszítetik és meghal az Ádám korszakában élő önmagának (Gal 2,20; 6,14), miközben Krisztus halála és feltámadása egyre nagyobb hatással van életére.¹¹⁷ Fontos említenem, hogy a vizsgált mondatrészünk nem egy szorgalomra buzdító tanítás, hanem egyszerűen Isten munkájáról beszél.¹¹⁸ A megigazulás egy befejezett tény, a megváltás pedig megígért és biztosított reménység, amelynek beteljesedése már elkezdődött.¹¹⁹

6 τοῦτο γινώσκοντες ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῆ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ·

Hiszen tudjuk, hogy a mi óemberünk megfeszített vele, hogy megsemmisüljön a bűn hatalmában álló test, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek.¹²⁰

Tudva azt, hogy a mi óemberünk megfeszített vele együtt, hogy megsemmisüljön a bűnös test, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek.¹²¹

Tudva azt, hogy a mi óemberünk megfeszített vele együtt, hogy megsemmisüljön a bűn hatalmában álló test, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek.¹²²

Vizsgált igerészünk 3 szorosán összefüggő mellékmondatból áll, amelyek egymásból következnek (A → B → C).¹²³ A végkövetkeztetés (C) pedig a hamis kérdés cáfolata.¹²⁴ Cranfield az 5. vers végén pont helyett kettőspontot használna;¹²⁵ hasonlóképpen Pecsuk Ottó is vesszőt tesz az előző mondat végére. Ez azért indokolt, mert a τοῦτο γινώσκοντες ὅτι (tudván azt, hogy) kifejezés használata egy útja annak, hogy a szerző egy másik, a

tárgyalt témához releváns tényt bemutasson.¹²⁶ Az 5. vers perfectuma (γεγόναμεν; lettünk) és a 6. vers aoristos (συνεσταυρώθη; vele együtt megfeszített) mögött meghúzódó gondolat megegyezik.¹²⁷

A ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος (a régi emberünk) az 5,15-19-ben részletezett Ádám-Krisztus párhuzamon belül a mi megtérésünk előtti bukott emberi természetünkre utal; nem egy részünkre, hanem teljes mivoltára, amely Isten szemében és Krisztus halálában meghalt.¹²⁸ A bűn és halál uralma alatti régi énünkkel csupán akkor tudunk szembenézni, azt kívülállóként szemlélni, ha már Krisztussal együtt megfeszítette az új embert felöltöttük magunkra.¹²⁹ Habár az ἄνθρωπος egyesszámban van, az emberiségre utal, és nem csupán az egyén szintjén értelmezendő.¹³⁰ A συνεσταυρώθη (megfeszített) csakúgy, mint a καταργηθῆ (megsemmisült) aoristosban és szenvedő alakban van, vagyis a múltban történt eseményekről értesítenek bennünket a Krisztus halálában beteljesült végleges megváltási történetre hivatkozva; nem úgy, mint a Gal 2,19-ben a συνεσταύρωμαι (megfeszítettem) és a 6,14-ben az ἔσταύρωται (megfeszített), ahol a szerző perfectumot használ, hogy a befejezett esemény máig kitartó hatására tegyen hangsúlyt.¹³¹

Most vizsgáljuk meg a καταργηθῆ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας (megsemmisüljön a bűn teste) második részét! A τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας (a bűn teste) mindenképpen magyarázatra szorul a félreértések elkerülése érdekében. Amit az ÚF „bűn hatalmában lévő test”-ként használ, Pecsuk Ottó „bűnös test”-nek fordítja, míg máshol „bűnnek teste”¹³² is használatos. Ezek közül az ÚF-sal tudok a leginkább egyetérteni, mivel habár magyarázattal egészül ki, nem ad helyet az olyan félreértésnek, mint például a „bűnös test” fogalma, amely hangzásából adódóan hamis következtetések levonására adhat okot. Fontos, hogy itt a τὸ σῶμα (a test) szó nem a húsról és csontokról szól, hanem a testtel rendelkező egész emberre, „az ember egész tömegére,”¹³³ akit a bűn irányít.¹³⁴ Hiszen a test az, amit a bűn eszközként felhasznál, hogy realizálódjon.¹³⁵ A szó értelmezése során nem szabad se nem túlgondolni,¹³⁶ se nem túl szűk látókörűen¹³⁷ felfogni. Cranfield – csakúgy, mint Dunn¹³⁸ – szinte egyenlőség jelet tesz a τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας és a ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος között annyi különbséggel, hogy szerinte az előbbiben nagyobb nyomatékot kap a bűnös ember az egyénél.¹³⁹ Moody is ugyanúgy szinonimákat lát a két kifejezés között,¹⁴⁰ mivel mindkettő arra az emberre szól, aki Ádám korszakában él. Ez a régi ember semmisül meg, pusztul el, eszkatológiai orientációval eltöröltetik (καταργηθῆ; megsemmisüljön). A test halandó (6,12; 8,11), de nem bűnös (vö. 12,1). A test értékes. A megszentelődés pedig nem holmi hamis perfekcionizmus, amely a gnoszticizmus dualizmusába próbál menekülni.¹⁴¹

A cél, hogy τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ (ezután ne szolgáljunk a bűnnek). Tehát miért kell a bűn hatalmában lévő testnek megsemmisülnie? Azért, hogy többé ne legyünk a bűn rabszolgái.¹⁴² Egyértelműen az erkölcsi életre vonatkozó mellékmondatról van szó. De akkor, hogy lehet az, hogy a hívők megtérésük után is vétkeznek? Erre a választ a „már igen, de még nem” állapota adja meg. „A hívők Krisztus feltámadása miatt már új életben járnak, azonban az ő feltámadásuk még a jövőben lesz (6,5.8). Így mivel a feltámadás még csak közeleg, a hívők még nem minden tekintetben szabadultak fel a jelen gonosz korban (vö. 1Kor 15,20-28).”¹⁴³ Következésképpen nem a bűn jelenléte lett eltörölve a hívők életében, hanem annak uralkodása. Még nincs teljes büntelenség, mivel még nem értünk be az eszkatonba. Krisztus visszajöveteléig ez a harc tartani fog.¹⁴⁴ A keresztyén

embernek naponta meg kell halnia a bűnnek.¹⁴⁵ Habár a szerző itt arról beszél, hogy a régi ember meg lett feszítve, az Ef 4,22-24-ben parancsol: vessük le a régi embert és vegyük fel az újat.¹⁴⁶

Stott világosan megkülönbözteti a *meghalni* ige körüli kifejezéseket, amely alapján az alábbi táblázatot szerkesztettem:¹⁴⁷

Mit jelent?	Meghalni a bűnnek	Meghalni önmagunknak
Értelmezés:	jogi értelemben	erkölcsi értelemben
Időben:	egyszer s mindenkorra (múltbeli, egyszeri, megismételhetetlen)	naponta (jelen idejű, folytonos, megismételhető)
Megjegyzés:	A Róm 6 inkább ezzel foglalkozik.	Nem lehetséges az előbbi nélkül.

Ezzel a magyarázattal tisztán elválaszthatjuk egymástól a jogi és az erkölcsi értelemben vett halált. Tehát jogilag már meghaltunk a bűnnek Krisztusban egyszer s mindenkorra, azonban morálisan nézve önmagunknak nap mint nap meg kell halnunk.¹⁴⁸ A 6-10 versek feszültsége onnan ered, hogy a hívők a világban élnek és annak részei, miközben azonosulnak Krisztus halálával – azzal a bizonyossággal, hogy végső soron megmenekülnek a halál fullánkjától (1Kor 15,56), és azzal a hittel, amely bizonyossá teszi őket abban, hogy egy nap ők is élni fognak, mint Krisztus.¹⁴⁹

7 ὁ γὰρ ἀποθανῶν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

Mert aki meghalt, az megszabadult a bűntől.¹⁵⁰

Mert aki meghalt, felmentést kapott a bűn alól.¹⁵¹

Véleményem szerint Pecsuk Ottó fordítása jobb az ÚF-nál, mivel az utóbbi a δεδικαίωται-t *megszabadultnak* fordítja, amely nem csak nem pontos, – hiszen arra egy tökéletesen passzoló szó lett volna a 18. és 22. versekben is használt ἐλευθερώ (megszabadulni) ige¹⁵² – hanem félreértelmezésre adhat okot. A δεδικαίωται magyarul *feloldoztatott*, *felmentetett*. Perfectumban van, ami azt sejteti, hogy a felmentés máig is kiható múltbeli esemény. Szervedő alakja pedig arra utal, hogy a kegyelmi megigazulás nem egy emberi lehetőség, hanem isteni.¹⁵³

Pál hitte, hogy az engesztelés kizárólag *Krisztus halála* által lehetséges, nem pedig általában véve a *halál* által.¹⁵⁴ Cranfield és a vele egyetértő Schreiner szerint sem egy általános értelmű állítással találkozunk itt, amely minden halott emberre vonatkozik, hanem a szerző egy különleges teológiai kijelentést tesz: aki Isten kegyelmi döntése által – amelyet a keresztség szimbolizál –, Krisztusban és Krisztussal meghalt, az megigazult.¹⁵⁵ Sőt, nem hogy megigazult, de drasztikusan meg is változott, mivel a megigazulás együtt jár a megszentelődéssel!¹⁵⁶

8 εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ,

Ha pedig meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy vele együtt élni is fogunk. ¹⁵⁷

De ha meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy vele együtt élni is fogunk, ¹⁵⁸

A 8-10-ben, csakúgy, mint a 4b-5-ben a Krisztussal való halálról áttérünk a Krisztussal való életre. ¹⁵⁹ Azonban amit a szerző az 5. versben csupán implicit módon fejezett ki, itt explicite kimondja: a halálban és feltámadásban Krisztussal egyek vagyunk. ¹⁶⁰ Pál a 6,1 kérdésére válaszol: lehetetlen a bűnben való megmaradás, mivel ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ (megháltunk Krisztussal). De nem csak azt hisszük, hogy Krisztus meghalt helyettünk – így mi is meghaltunk övele –, hanem azt is, hogy vele együtt élni fogunk. ¹⁶¹

Az εἰ (ha) használatával a szerzőnek az lehetett a szándéka, hogy az olvasók átgondolják, hogy *ők milyen státuszban vannak Krisztusban*. ¹⁶² Az ἀπεθάνομεν (megháltunk) a 2. vers óta használt aoristosok sorozatának része, amely különböző metaforákból áll ugyan, de azok ugyanazt akarják kifejezni: az ő halálába kereszteltettünk (3. vers: εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν), eltemettettünk vele (4. vers: συνετάφημεν), megfeszítettünk vele (6. vers: συνεσταυρώθη). Feltűnő a σὺν elöljárószóval alkotott összetett szavak használata is, amely az imént említett példák mellett az 5. vers σύμφυτοι és a 8. vers lentebb részletezett συζήσομεν szavával egészül ki. ¹⁶³ Pál a Római levélben a σὺν Χριστῷ (Krisztussal) szavakat csak a 8. versben használja, ami arra enged következtetni, hogy ezzel egy önálló gondolatot kíván kifejezni. ¹⁶⁴ Amennyiben a szerző többi leveleit is szemügyre vesszük, azt találjuk, hogy ekképpen legtöbbször a Krisztussal való közösségre utal, azonbelül is az ő eszkatológiai dicsőségében való együttlétre, de e két szó a jelen életben zajló Krisztussal való közösséget is egyaránt jelölheti. ¹⁶⁵

Ezután a személyes és belső elköteleződés kap hangsúlyt, és egy hitmegvallást látunk: πιστεύομεν (hisszük), ¹⁶⁶ mivel a Krisztus feltámadásában való részvétel ténylegesen a jövőben valósul meg. ¹⁶⁷ A συζήσομεν (élni fogunk vele) két okból lehet jövőidőben: logikai célzattal „a Krisztus életében való mostani részesedésünkre utal”, vagy időrendben a jelenhez viszonyítva „az utolsó napon a feltámadásban való részesedésünkre” (tehát eszkatológiai). ¹⁶⁸ Cranfield a 11. versből kiindulva az előbbi választja: a συζήσομεν-t a jelenre vonatkoztatja; vagyis a keresztyén ember Krisztus feltámadásának erejében élje életét. Ugyanakkor habár másodlagosnak véli, nem zárja ki az utóbbi, eszkatológiai értelmezést, amelynek beteljesedése már a jelen életben elkezdődött. ¹⁶⁹ Cranfieldtől eltérően Moody, Schreiner és Dunn az eszkatológiai értelmezést látja pontosabbnak, és szerintük a jövőidő a Krisztus feltámadott életében való jövőbeli részvételére utal. ¹⁷⁰ Mindenesetre, ha Cranfielddel értünk egyet, ha nem, a jövőben elkövetkezendő remélt esemény hatással kell legyen a hívő ember jelen életére. ¹⁷¹

9 εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει.

Hiszen tudjuk, hogy Krisztus, aki feltámadt a halottak közül, többé nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta. ¹⁷²

Tudva, hogy Krisztus, aki feltámadt a halálból, többé nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta. ¹⁷³

Tudván, hogy Krisztus feltámasztatott a halálból, többé nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta.

Mivel az ἐγερθεὶς szenvedő alakban van úgy láttam pontosabbnak, ha helyébe magyarul a *feltámasztatott* szót választanám. Cranfield ahogyan az 5. vers végére, úgy a 8. vers befejezéseként is kettőspontot tenne csakúgy, mint Pecsuk Ottó, aki újból pont helyett vesszőt használ.¹⁷⁴ Az εἰδότες ὅτι (tudván, hogy) egy olyan ismeretre utal, amely az olvasók számára egyértelműen nyilvánvaló. A 8. vers hitének az a reménysége, hogy Krisztus meghalt, feltámasztatott, és soha nem hal meg újra.¹⁷⁵ Emellett a 9-10. versek kijelentik Krisztus halálának és feltámadásának véglegességét és azok teljes elegendőségét.¹⁷⁶

Krisztus – Lázártól eltérően – nem a természetes élet meghosszabbítására támadt fel; az ő végső, eszkatológiai feltámadása egyedülálló: Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει (Krisztus feltámasztatott a halálból, többé nem hal meg). A θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει (a halál többé nem uralkodik rajta) pedig az előző állítás újbóli hangsúlyozása és továbbvitele. A halál megszemélyesítve hatalommal bíró erő;¹⁷⁷ egyszer, egy rövid ideig uralkodott Krisztuson, „amikor érettünk halálra adta magát,”¹⁷⁸ azonban most már többé nem uralkodik rajta.¹⁷⁹ Csupán Krisztus halála volt elég hatásos ahhoz, hogy a halál uralmát megtörje,¹⁸⁰ „az ő feltámadása a győzelmének pecsétje és a hívők jövő életének reménye.”¹⁸¹

10 ὁ γὰρ ἀπέθανεν, τῆ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ θεῷ.

Mert aki meghalt, az meghalt a bűnnek egyszer s mindenkorra, aki pedig él, az az Istennek él.¹⁸²

A 10. vers epigrammája elmagyarazza a 9. verset (γὰρ; mert) és közben összefoglalja a 6. versből részletezett Krisztus halálát és feltámadását.¹⁸³ A 2. verssel alkotott párhuzam egyértelműen szándékos: a τῆ ἁμαρτίᾳ (a bűnnek) itt is dativusban van.¹⁸⁴ A „meghalt a bűnnek” kifejezés megértésében segíthet annak áttekintése, hogy miket ír Pál Krisztus haláláról és annak a bűnnel való kapcsolatáról.¹⁸⁵

Nem úgy, mint a misztikus vallások, amelyek ciklikusan fogják fel a történelmet, ahogyan a görög ἐφάπαξ (egyszer s mindenkorra) szó kifejezi: Krisztus halála végleges, meg nem ismételt, mindenkorra érvényes, döntő esemény.¹⁸⁶ A jelenben megélt élet pedig immár nem a halálnak van alávetve, hanem Istennek.¹⁸⁷ A halál (ἀπέθανεν; meghalt) egy aoristosban lévő múltbeli esemény, míg a jelen idejű és indicativus életnek (ζῆ; él) nincs vége.¹⁸⁸

11 οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς [εἶναι]¹⁸⁹ νεκροὺς μὲν τῆ ἁμαρτίᾳ ζῶντας δὲ τῷ θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ezért tehát ti is azt tartjátok magatokról, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek a Krisztus Jézusban.¹⁹⁰

Így ti is – akik Istennek éltek a Krisztus Jézusban – tartjátok magatokat a bűn iránt halottaknak.¹⁹¹

A 11-14. versekben áttérünk az indicativusról az imperativusra. Az előbbi – amely Istennek

kegyelmi ajándéka – alapja az utóbbinak. A 11. vers a οὕτως (ily módon, így aztán) okhatározóval kezdődik, – ugyanaz a οὕτως καὶ (és ily módon, és így aztán) kifejezés ismétlődik meg újra és újra (5,15.18.19.21; 6,4) – és habár általában összehasonlító jelentéssel bír,¹⁹² itt következtetést fejez ki.¹⁹³ A 2-10 és a 11. versek logikája a következő: mivel a hívők Krisztussal együtt meghaltak a bűnnek és a mában tapasztalják a feltámadás erejét, halottnak kell tekinteniük magukat a bűnnek és élőknek az Istennek. Így a mindennapi életben is az Istennek engedelmessékednek.¹⁹⁴ „A hívők feltámadása még a jövő valósága, azonban a feltámadás ereje hatással van a jelenre úgy, hogy a hívők egy új életet élhetnek most.”¹⁹⁵

Egyértelműen felszólítja olvasóit a szerző: λογίζεσθε (vegyétek figyelembe), hogy az evangéliumra alapozott hittel ismerjék fel a róluk szóló (ἐαυτοὺς; magatokat) és az ezután következő igazságot.¹⁹⁶ A νεκροὺς μὲν τῆ ἁμαρτίᾳ (halottakat ténylegesen a bűnnek) kifejezés a 2. versre utal vissza és a 10. verssel együtt nyújt egy konklúziót. A *halál* újból, mint a bűn uralma fogalmazódik meg.¹⁹⁷ Isten pedig kegyelmes döntése alapján nem önmagunkban lát minket, hanem ἐν Χριστῷ (Krisztusban); az ő személyét tekintve néz reánk. Így Krisztus halálában mi is meghaltunk, és feltámadása szerint mi is élünk.¹⁹⁸ Az ἐν Χριστῷ a 8. vers σὺν Χριστῷ eredménye.¹⁹⁹

22 νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον.

Most azonban, miután a bűntől megszabadultatok, és az Isten szolgálói lettetek, már ez meghozta nektek gyümölcsét, a szent életet, amelynek vége az örök élet.²⁰⁰

Most azonban, megszabadulva a bűntől, és az Istennek szolgálva, tiétek a szentté léétel: az a gyümölcs, amelynek vége az örök élet.²⁰¹

Most azonban, megszabadítottván a bűntől és az Istennek rabul ejtetvén, tiétek a gyümölcsötök a megszenteltetésre, a végén pedig örök életre.

Mind az ἐλευθερωθέντες (eleutheróthentesz; felszabadítottatok), és mind a δουλωθέντες (dulóthentesz; rabszolgái lettetek) aoristos passivum és participium,²⁰² így a szenvedő alakot meghagytam. Nem úgy, mint a 7. versben a δεδικαίωται esetében a felszabadítás gondolata véleményem szerint a szövegkörnyezet végett nem ad okot hamis következtetések levonására. A 22b versnél Kálvin exegézisét²⁰³ véltem az eredeti szöveghez legközelebbinek, így az annak megfelelő magyar fordítást adtam meg. (Lásd a részleteket lentebb.)

A 12-23. versek áttérnek a kijelentésből a bátorításra, ennél fogva Pál szinte kivétel nélkül második személyben ír. A 16-19.versek a rabszolgaság két formájáról,²⁰⁴ két végzetről szólnak, amelyeket a 20-22. versek egybevetnek:²⁰⁵ a bűn vége a rossz lelkiismeret gyötrelmei majd pedig az örök halál, az igazság gyümölcsei viszont a megszentelődés és a jövőben az örök élet.²⁰⁶ Minden ember vagy az egyiknek, vagy a másinak rabszolgája,²⁰⁷ azonban az igazságot szolgálni sokkal jobb, mint a bűnt.²⁰⁸

Cranfield szerint természetesebben hangzik, ha a νυνὶ δὲ (most azonban) után egy vessző van (így a νυνὶ a főmondat része lesz és nem a participiumé).²⁰⁹ Cranfield arra is felhívja az exegéta figyelmét, hogy az εἰς (-ba, -be) világosan megkülönbözteti a καρπὸν ὑμῶν-t

(gyümölcsötöket) és az εἰς ἁγιασμόν-t (megszenteltetésbe). Tehát a levél szerzője szerint Isten szolgálói gyümölcsöt szereznek, amely hozzájárul a megszentelődésük folyamatához. Vagyis a gyümölcs nem egyenlő magával a megszentelődéssel!²¹⁰ Ámde nem csak a καρπὸν ὑμῶν különül el a ἁγιασμόν-tól, hanem a ζωὴν αἰώνιον (örök életet) mindkettőtől. Meglátásom szerint a ζωὴν αἰώνιον azért van accusativusban, mert az εἰς-hez tartozik, így tartalmilag a *gyümölcs* végcélját adja meg, vagyis: εἰς ζωὴν αἰώνιον, ami magyarul *örök életre*.

23 τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

Mert a bűn zsoldja a halál, az Isten kegyelmi ajándéka pedig az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.²¹¹

Mert a bűn zsoldja a halál, az Isten kegyelmi ajándéka *azonban* örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.²¹²

Mert a bűn halállal fizet, az Isten kegyelmi ajándéka *azonban* az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.²¹³

Ahogy az 5,21 és a 6,11 versekben is levonja következtetéseit Pál, a 23. versben a 21. és a 22. vers központi témáját tisztázza, valamint az egész, tematikus egységet alkotó 6. fejezetet összefoglalja.²¹⁴ Két ellentétet használ: szembeállítja a megérdemelt bért (a halált) az ingyen kapott ajándékkal, az örök élettel. A bűn megszemélyesítése pedig az összehasonlítást teszi lehetővé.²¹⁵ A bűn és a halál között ok-okozati kapcsolat van: τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας (mert a bűn kifizetései) a θάνατος (halál).²¹⁶ Azonban Isten a bűnnel ellentétben, nem tartozik senkinek (vö. Róm 4,4), nem fizet, hanem ajándékozik: τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ (azonban az Isten kegyelmi ajándéka),²¹⁷ hiszen „a mi egész üdvösségünk teljesen Isten kegyelméből és tiszta jóságából ered.”²¹⁸ Az ajándék a ζωὴ αἰώνιος (örök élet),²¹⁹ amely azok számára garantált, akik az Úr Jézussal egyggyé lettek. ²²⁰

Pál egy-egy gondolatot az ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν-nal (Krisztus Jézusban a mi Urunkban) vagy a διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ-val (a mi urunk Jézus Krisztus által) vagy ezek valamilyen változatával fejez be.²²¹ Pál záró gondolatainak lényege az, hogy bár a kegyelem alatt vagyunk, ez nem bátorít minket arra, hogy bűnt kövessünk el! Sőt, a kegyelem ereje megváltoztatja életünket, szentségre és örök életre vezet minket. Azok, akik Isten kegyelméből feloldoztattak a bűn alól, és gyakorolják az igazságot, megtalálható életükben az Isten kegyelmének bizonyítéka. Nem lehet háttérbe szorítani az imperativusokat: azok, akik megszabadultak a bűn uralmától, annak érdekében, hogy az örök életet megtapasztalják, a mindennapi életben szentnek kell lenniük Isten kegyelmének indicativusára támaszkodva.²²²

Összegzés

A megtért hívő ember jelene a megújult életben (ἐν καινότητι ζωῆς) járás, míg jövője az örök élet (ζωὴ αἰώνιος), amely Isten ajándéka. A *bűnnek való meghalás* jogilag és/vagy a keresztség sákramentuma szerint szimbolikusan, míg a *feltámadás utáni Krisztusban való élet* erkölcsileg és eszkatológiaiag értendő. Vizsgált levélrészletünkben Pál érvel amellet,

hogy a kegyelem nem vezetheti a hívőket bűnre, mivel annak hatalma megtöretett, mint ahogyan az orvosság nem táplálója annak a betegségnek, amelyet kiöl. A kegyelem nemcsak megigazít, hanem meg is szentel, megváltoztatja életünket. Krisztus megtörte a halál uralmát; az ő feltámadása a hívők örök életbe tekintő reménységének alapja. A leendő feltámadás pedig mint eszkatológiai esemény hatással van a mára és megmutatkozik a mindennapokban. Mégis, hogy lehet az, hogy a keresztyének megtérésük után is vétkeznek? A bűn jelenléte nem, hanem csupán annak uralma lett eltörölve. Amíg nem érünk be az eszkatonba, addig nincs teljes büntelenség, és ez a harc Krisztus visszajöveteléig tartani fog. A megigazulás egy befejezett tény, a ténylegesen megvalósuló megváltás pedig megígért és biztosított reménység, amelynek beteljesedése már elkezdődött. Jogilag már meghaltunk a bűnnek Krisztusban egyszer s mindenkorra, azonban morálisan nézve önmagunknak nap mint nap meg kell halnunk.

1 Habár Pál szerzősége nem kétséges, azonban, ha valaki tovább tájékozódna a témában, ajánlom figyelmébe a következő szerzők írásait:

Cranfield, C. E. B.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans. Introduction and Commentary on Romans I-VIII, Vol. 1 (International Critical Commentary)*. T. & T. Clark Ltd. Edinburgh, 1980, 1-11.;

Schreiner, Thomas R.: *Romans*. Baker Academic. Michigan, 1998, 2-5.;

Knox John: *The Epistle to the Romans. Introduction and Exegesis*. In.: *The Interpreter's Bible. A Commentary in Twelve Volumes. Volume 9 – Acts-Romans*. Ed.: Buttrick–Bowie–Scherer–Knox–Terrien–Harmon. Abingdon Press. Nashville, 1978, 355-356.

2 A Róm 2,7; 5,10.17.18.21; 6,4.22.23; 7,10; 8,2.6.10.38; 11,15 részekben található a ζωή szó.

3 A több magyar fordítás használatát Csia Lajos szavaival indoklom meg: „Legyen hát több fordítás, hogy a kijelentés igazságait több oldalról lássuk és így jobban megértsük,” hiszen „minden fordítás egyúttal bibliamagyarázat” is. – Csia Lajos: *A Római levél s egy kísérlet a benne levő fogalmak megmagyarázására*. Magyar Evangéliumi Szövetség. Budapest, 1939, 37-38. – Csia Lajos például a görög dativust gyakran nem a magyar részeshatározóval, hanem eredethatározóval fordítja, és ezt szenvedő alakról cselekvőre váltja át, például: „Nem a bűnnek haltunk meg, [...] hanem a bűn által haltunk meg, vagyis a bűn megölt.”

4 Pecsuk Ottó: *Pál és a rómaiak. A Római levél kortörténeti olvasata*. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest, 2009, 139-140.

5 Kálvin János: *A Rómaiakhoz írt levél magyarázata*. Ford.: Rábold Gusztáv és Nagy Barna. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest, 1954/2010, 21.

6 „Aki ennek a levélnek igazi megértésére eljutott, az előtt már az Írás legrejtettebb kincsei felé is nyitva van az ajtó.” Kálvin, 21.

7 „When we understand the fundamental nature of our life [...] we begin to understand the true character of our opportunities and responsibilities.” – Knox, John: *The Epistle to the Romans. Introduction and Exegesis*. In.: *The Interpreter's Bible. A Commentary in Twelve Volumes. Volume 9 – Acts-Romans*. Ed.: Buttrick–Bowie–Scherer–Knox–Terrien–Harmon. Abingdon Press. Nashville, 1978, 374.

8 Knox, 374-375.

9 Az utóbbi persze csak eredménytelen próbálkozás.

10 A levél hatással volt Aurelius Augustinusra (másnéven Hippói Ágostonra), Luther Mártonra, John Wesley-re, Karl Barth-ra is. További hatástörténeti részleteket lásd: Bruce, F. F.: *The Epistle of Paul to the Romans. An Introduction and Commentary*. Tyndale New Testament Commentaries. Inter-Varsity Press. Leicester, 1963/1983, 58-60. és Stott, John: *Pál levele a rómaiakhoz*. Harmat. Budapest, 2006, 13-15.

11 Brunner, Emil: *The Letter to the Romans. A Commentary*. Ford.: H. A. Kennedy. Lutterworth Press. London, 1961, 10-11.

12 Dunn, James D. G.: *Word Biblical Commentary. Volume 38 – Romans 1-8*. Nelson Reference & Electronic. Colombia, 1988, xxxix-xliii.

13 Dunn szerint nem egy bizonyos gyülekezetnek, hanem több házi gyülekezetnek írta Pál a Római levelet, mivel szerinte a szerző soha nem említ egyetlen egy nagy római közösséget, amely egyetlen egy házban gyűlne össze, vagy amelynek egy nyilvános összejövetele lenne. Dunn, James D. G.: *Word Biblical Commentary. Volume 38 – Romans 1-8*. Nelson Reference & Electronic. Colombia, 1988, liii.

14 Schreiner, Thomas R.: *Romans*. Baker Academic. Michigan, 1998, 10-15.

15 Stott, 28-29.

16 Barclay, William: *The Daily Study Bible. The Letter to the Romans*. The Saint Andrew Press. Edinburgh, 1975, 2.

17 Barclay, ix-xiii.

18 Dunn, lix.

19 Dunn, 301-302.

20 A 6-8. fejezetek csúcspontján a halál áll. (6,23; 7,24; 8,38)

21 A 6. fejezet ezek közül a szavak közül leginkább a bűnt és a halált használja.

22 Cranfield, C. E. B.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans. Introduction and Commentary on Romans I-VIII, Vol. 1 (International Critical Commentary)*. T. & T. Clark Ltd. Edinburgh, 1980, 296-297.

23 Brunner, 48-50.

24 „Whoever has really understood the meaning of the grace of God cannot even entertain such a thought.” – Brunner, Emil: *The Letter to the Romans. A Commentary*. Ford.: H. A. Kennedy. Lutterworth Press. London, 1961, 49.

25 A két rész mondanivalójában a kegyelem uralkodik, a kegyelem és a bűn között vélt kapcsolattal foglalkozik, a hamis következtetésre tiltakozó választ ad, a kérdésfeltevést a tudatlansággal magyarázza, és a régi és az új élet mélyreható eltérését tanítja.

26 Stott, John: *Pál levele a rómaiakhoz*. Harmat. Budapest, 2006, 164-165.

27 Az 1-11 versek szerkezete Dunn elemzése alapján így néz ki: 1. kérdésfeltevés; 2. kiinduló válasz; 3-4. a keresztség képét használó I. magyarázat; 5-7 és 8-10. II. és III. magyarázat, amelyek párhuzamban állnak egymással; 11. következtetés, a kiinduló válasz újbóli megfogalmazása.

28 „God ... has newly created the innermost being, the relation to himself.” Brunner, 52.

29 Ez a görög gondolkodásból ered és nem a Bibliából.

30 Brunner, 49-54.

31 ÚF

32 Pecsuk, 251. Az eredeti dőlt betűs kiemeléseket elhagytam.

33 Dunn is egy elhatározást érzékeltető szót javasol ide. Dunn, 306.

34 „A törvény pedig közbejött, hogy megnövekedjék a vétkek. De ahol megnövekedett a bűn, ott még bőségesebben kiáradt a kegyelem; hogy amiképpen úrrá lett a bűn a halál által, úgy uralkodjék a kegyelem is az igazsággal az örök életre Jézus Krisztus, a mi Urunk által.” – ÚF

35 Antinomista: az a személy, aki az erkölcsi törvényt elutasítja. Stott, 164.

36 Pecsuk Ottó szerint a pogány keresztyének. Pecsuk, 257.

37 Schreiner szerint Pált a keresztyén és a nem keresztyén zsidók vádolták azzal, hogy tanítása szabadossághoz vezethet. Schreiner, 304.

38 Knox, 471.

39 „Vagy talán igaz az, amivel rágalmaznak minket, és amit állítanak némelyek? Hogy tudniillik így beszélünk: tegyük a rosszat, hogy a jó következzen belőle! Az ilyeneket méltán sújtja az ítélet!” – ÚF

40 Dunn, 325.

41 Barth, Karl: *The Epistle to the Romans*. Ford.: Edwyn C. Hoskyns. Oxford University Press. London, 1933/1965, 189.

42 Pál gyakran használt érvelési módszere ez. Barclay, 82.

43 Schreiner, 303. és Dunn, 306.

44 Cranfield, 297.

45 ÚF és Pecsuk, 251.

46 Newman, Barclay M. – Nida, Eugene A.: *A translator's handbook on Paul's letter to the Romans*. United Bible Societies. New York, 1971, 112.

47 Cranfield, 298.

48 Lásd még: 2Kor 5,14-21; Gal 5,24; 2,20; Kol 3,3; 1Pét 4,1-2 és 1Jn 3,4-10. Az újjászületésről nem csak Pál írt, hanem Péter és János is.

49 Stott, 168.

50 A hasonlat mögött a szerző szándékát, valódi üzenetét kell keresnünk. Ha például azt mondom valakire, hogy „szép, mint a rózsaszál”, azzal nem szándékom arra is célozni, hogy az illetőt közelebbről megismerve tüskékkel, vagyis problémákkal találkozhat az ember. Ez már az eredeti mondanivalómtól eltérő belemagyarázás lenne.

51 Cranfield, 299-300.

52 Vö. 2Kor 5,14 – és hasonlóképpen lesz feltámadásunk is. vö. Kol 3,4

53 Stott, 169.

54 Habár hozzáteszi, hogy itt nem magán a keresztségen van a hangsúly, hanem abban, hogy a keresztség által egyek vagyunk Krisztussal az ő halálában és feltámadásában. Schreiner, 305-306.

55 Fejezetünkben az ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ kifejezés a keresztyénekre kétszer (2. és 11: νεκροὺς μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ) és egyszer Krisztusra (10: τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν) vonatkoztatva szerepel, így olyan értelmezést kell találnunk, amely egyaránt igaz ránk és Krisztusra nézve is. A tapasztalat is az, – amelyre Pál záró intelmei is utalnak (6,12-13; 13,12.14), – hogy a hívó ember bűnös természete tovább él. Stott, 167.

56 „For the man in Christ the ethical life is not the obligatory life, but rather the only possible life.” Knox, 472.

57 Dunn, 327.

58 Schreiner, 304.

59 Kálvin, 150.

60 ÚF és Pecsuk, 251.

61 Cranfield, 300. és Schreiner, 306.

62 Dunn, 308. és 327.

63 Schreiner, 306.

64 „Akik Krisztusba keresztelkedtetek meg, Krisztust öltöttétek magatokra.” – ÚF

65 „Hiszen egy Lélek által mi is mindnyájan egy testté keresztellettünk” – ÚF

66 Kálvin, 150.

67 Newman – Nida, 113.

68 Habár exegézisem alatt az ἐβαπτίσθημεν szót fordíthattam volna a baptista hagyománynak megfelelő *bemerítettünk* igére – amely utal a keresztelés módjára -, azonban mivel nem kívánok jelen tanulmányommal álláspontot foglalni a különböző protestáns egyházak keresztelési szokásaival kapcsolatban, a *bemerítettetés* szó helyett inkább az ökumenikusan is elfogadott, ÚF által is használt *megkereszteltetés* szót használtam.

69 Dunn, 311.

70 A „Krisztusba” a „Krisztus nevébe” szinonimája.

71 Kálvin, 473. Ennek megértéséhez segíthet az 1Kor 15:22: „Mert ahogyan Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy a Krisztusban is mindnyájan életre kelnek.” – ÚF

72 Schreiner, 307. és Dunn, 313.

73 A 4. vers után már nincs több szó a keresztségről.

74 Dunn, 327-328.

75 A keresztség vízkeresztségre utal. Ld. Stott, 170. és Schreiner, 306-307.

76 Stott, 171.

77 Barth, 192-193.

78 Schreiner, 310.

79 Schreiner, 306.Vö. Cranfield, 302-303. és Dunn, 308-310.

80 Ld. Mk 10,38-39 és Lk 12,50

81 Pecsuk, 259.

82 ÚF

83 Pecsuk, 252.

84 Schreiner, 308.

85 Cranfield, 304.

86 Schreiner, 311.

87 Stott, 164.

88 Barth, 194-195.

89 vö. 5,10.21; 7,6; 1Kor 15,45; 2Kor 3,6. Dunn, 330.

90 A ἴνα kötőszóról ld. még: Cranfield, 304. és Schreiner, 310.

91 Nem a görögé. – Dunn, 315.

92 Moody, Dale: *The Broadman Bible Commentary. Volume 10 – Acts-1 Corinthians*. Gen. Ed.: Clifton J. Allen. Broadman Press. Nashville, 1970, 199.

93 pl. Róm 8,4; 13,13; 14,15; 1Kor 3,3

94 Dunn, 316.

95 Vö. Mk 14,25; 2Pét 3,13; Jel 2,17; 3,12; 5,9; 21,1

96 Cranfield, 305-306.

97 Schreiner, 311.

98 Newman – Nida, 114.

99 Vö. Kol 2,12. Cranfield, 304.

100 ÚF

101 Pecsuk, 252.

102 Dunn, 316., 330. és Schreiner, 311.

103 Kálvin, 153.

104 Ld. még: Cranfield, 307.; Moody, 200.; Schreiner, 313. és Dunn, 316.

105 Moody, 200.

106 Schreiner, 313. és Dunn, 316.

107 Dunn, 317.

108 Cranfield, 308.

109 Nem gyakran használatos szó a görög irodalomban. Hasonlóságot jelent és nem azonosságot csakúgy, mint a Róm 5,14, de nem úgy, mint a Fil 2,7 – Schreiner, 313-314.

110 Moody, 200.

111 Ld. még egyszer a Kol 3,3 és Kálvin, 152.

112 Schreiner, 312.

113 6,3-4; vö. 2Kor 5,14-15

114 Vö. 8. vers; Fil 3,10.21. Moody, 200.

115 Cranfield, 308.

116 „The death and resurrection of Christ as eschatological events transcend time.” Schreiner, 312.

117 Dunn, 331.

118 Kálvin, 153.

119 Knox, 475-476.

120 ÚF

121 Pecsuk, 252.

122 Magam inkább a két fordítás kombinációját használnám. Ennek magyarázatát lásd lentebb a főszövegben.

123 A: τοῦτο γινώσκοντες ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη

B: ἵνα καταργηθῆ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας

C: τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ

124 Stott, 173.

125 Cranfield, 313.

126 Vö. a 9. vers εἰδότες ὅτι (eidotesz hoti; tudván, hogy) kifejezésével. Cranfield, 308.

127 Moody, 200.

128 Ezt a kifejezést ld. még: Ef 4,22-24; Kol 2,20;3,9-11, és a Róm 7,22-ben, és vö. Ef 2,15. Cranfield, 308-309. és Newman – Nida, 115.

129 Barth, 197-198.

130 Dunn, 318. és Schreiner, 315.

131 Bruce, 138. és Dunn, 319.

132 Kálvin, 152.

133 Vö. 7,24 és 8,10. Kálvin, 153.

134 Ezt a felfogást alátámassza a 13. vers, ahol a szerző inti olvasóit, hogy tagjaikat se adják oda a bűn szolgálatára, továbbá a 12. versben említett kívánságokat sem lehet kizárólag a test kívánságaira korlátozni. Schreiner, 323.

135 Schreiner, 316.

136 Például Barth szerint a bűnnek saját teste van és konkrét létezéssel bír. Barth, 199.

137 Például szűk látókörű lenne úgy értelmezni vizsgált szavunkat, mintha az csak a fizikai testre célozna.

138 Dunn, 332.

139 Cranfield, 309.

140 Moody, 200.

141 Moody, 198. és Stott, 173.

142 Schreiner, 316.

143 „Nonetheless, the resurrection for them is still future. (6,5.8) Since the resurrection is still impending, believers are not liberated in every respect from the present evil age (cf. 1Cor 15,20-28).” Schreiner, 317.

144 Schreiner, 317.

145 Kálvin, 153. és Cranfield, 309-310.

146 Schreiner, 318.

147 Stott, 174.

148 Kálvin az utóbbira gondol, amikor azt írja, hogy: „az a helyes, ha testünk szakadatlanul öldököltetik” Kálvin, 154.

149 Dunn, 332-333.

150 ÚF

151 Pecsuk, 252.

152 Stott, 174.

153 Barth, 200.

154 Schreiner 319.

155 Cranfield, 311.

156 Schreiner, 319.

157 ÚF

158 Pecsuk 252.

159 Schreiner, 319.

160 Moody, 200.

161 Barth, 201-202.

162 Valóban meghaltunk Krisztussal? Schreiner, 320.

163 Dunn, 320.

164 Ld. még 2Kor 4,14; 13,4; Gal 2,20; Ef 2,5; Kol 2,13.20; 3,3.4; 1Thessz 4,14.17; 5,10; 2Tim 2,11-12

165 Cranfield, 312.

166 Uo.

167Az 5-8. fejezetekben csupán itt találkozunk a πιστεύω (hinni) igével. Dunn, 322.

168 Stott, 175.

169 Cranfield, 312-313.

170 Moody, 200.; Schreiner, 320. és Dunn, 322.

171 Newman – Nida, 116.

172 ÚF

173 Pecsuk, 252.

174 Cranfield, 313.

175 Dunn, 322.

176 Knox, 469.

177 Dunn, 322.

178 Az οὐκέτι (többé nem) jelzése alapján. Kálvin, 155.

179 Cranfield, 313.

180 5,20-21. Dunn, 323.

181 „His resurrection was the seal of his victory and the promise of future life for believers.” Schreiner, 321.

182 ÚF és Pecsuk, 252.

183 Cranfield, 313.; Schreiner, 320.; Stott, 176. és Dunn, 333.

184 Dunn, 323.

185 pl. 3,24-26; 4,25; 5,6-8; 8,3; 1Kor 15,3; 2Kor 5,21; Gal 3,13. Cranfield, 314.

186 A Zsid 10,10-ben is az ἐφάπαξ által Krisztus áldozatának véglegessége kap hangsúlyt. Bruce, 139.; Moody, 200. és Cranfield, 313-314.

187 Moody, 200-201.

188 Dunn, 323.

189 Az εἶναι (lenni) azért került szögletes zárójelbe, mivel számos szöveg kihagyja. Cranfield, 315.

190 ÚF

191 Pecsuk, 252.

192 Pl. hasonlóképpen

193 Cranfield értelmezését követve, inkább az utóbbit választottam, így ami a οὕτως után következik az eddig leírtakhoz fűződik. Cranfield, 315.

194 Schreiner, 321-322.

195 „The resurrection of believers is still a future reality. Nonetheless, the power of the resurrection affects the present so that believers can now live in a new way”. Schreiner, 322.; vö. 4. vers

196 Dunn, 323.; Cranfield, 315.

197 Vö. 2Kor 4,10. Dunn, 324.

198 Az ἐν Χριστῷ megértéséhez magyarázatot ad még a 2Kor 5,14. Cranfield, 316.

199 Dunn, 324.

200 ÚF

201 Pecsuk, 252.

202 Newman – Nida, 125.

203 Kálvin, 164.

204 A „szolgaság” fogalma már a 7. és a 9. versekben elővételeződik. Pecsuk, 260.

205 A 21-22. versek párhuzamban állnak egymással: 21: τότε (tote; akkor); 22: νυνὶ (nyini; most). Schreiner, 340.

206 Kálvin, 165. és Stott, 183-184.

207 Stott, 184.

208 Schreiner, 338.

209 Most azonban tiétek a gyümölcsötök.

210 Cranfield, 329.

211 ÚF

212 Pecsuk, 252.

213 Az ὀψώνιον (fizetés, zsold) az ὄψον (elkészített, megfőzött étel) és a ζώνεομαι (pénzben kifizetett bér) szavakból áll össze, így habár az ὀψώνιον-t leggyakrabban a katonák zsoldjának kifejezésére használták, ugyanúgy a rabszolga juttatása is lehetett. Cranfield, 329.

Így ha eltérünk a katonai képektől és maradunk a δοῦλος (szolga, rabszolga) metaforájánál, akkor a 13. versben a ὄπλα-hoz pontosabbnak vélem az eszköz magyar szót használni a *fegyver* helyett, illetve az ὀψώνιον-hoz a *bér, fizetés* szavakat a *zsold* helyett.

214 A 6,23-ban újból az 5,21 fő mondanivalója kap hangsúlyt. Dunn, 336.; Cranfield, 329. és Schreiner, 340.

215 Moody, 204.

216 Newman – Nida, 126.

217 Cranfield, 330.

218 Kálvin, 166.

219 A ζωὴ αἰώνιος kifejezést ritkán használja Pál, inkább a feltámadásról beszél, amikor a Krisztusban hívő végső sorsára utal (Ld. még Róm 2,7; 5,21; Gal 6,8). Knox, 486

220 Schreiner, 340.

221 Ld. 5,1.11.21; 7,25; 8,39. Cranfield, 258-259.

222 Schreiner, 341.